

**Göteborgs Universitet
Institutionen för socialt arbete
Familjeterapeuterna Korsvägen AB
Fortbildning för familjehemssekreterare
med fokus på handledning av familjehem
B-uppsats**

Höstterminen 2006

Att utveckla familjehemsarbetet med hjälp av ungas erfarenheter

- en metod för uppföljningsintervjuer

**Författare
Ulla Hynsjö**

Sammanfattning

Uppsatsens syfte är att utarbeta en modell för uppföljningsintervjuer med unga vuxna som varit familjehemsplacerade. Metoden ska sedan användas på min arbetsplats. Motiven till att göra intervjuer är att ge arbetsgruppen kunskap som kan bidra till metodutveckling samt ge de unga ett tillfälle att reflektera över sin placeringstid. Fokus i uppsatsen är metodfrågor runt intervjuprocessen och hur materialet tas tillvara.

Min grundsyn är att barn och unga inom familjehemsvården är brukare av socialtjänstens insatser. De har kunskap om resultatet av vårdinsatserna som bör tas tillvara.

Jag har utgått från en intervjumodell som använts i familjehemsarbetet i Karlstad under flera år (Asplind/Westberg 2000). Jag har prövat och delvis omarbetat "Karlstadmodellen" genom att göra några provintervjuer. För själva intervjumodellen har jag hämtat teorier om reflekterande processer, narrativt berättande och intervjumetodik för kvalitativa forskningsintervjuer.

Planerat var att göra fem till sex intervjuer, det blev av olika skäl bara tre. Vid intervjuerna har jag inte bara tagit del av "livsberättelser" utan även fått synpunkter på uppföljningsintervjuer som metod. Intervjumaterialet har bearbetats tillsammans med kollegor på min arbetsplats. Diskussionerna där gav mersmak. Tankar om att fortsätta göra intervjuer med unga som lämnat vården har förankrats i arbetsgruppen.

Synpunkter från de intervjuade, diskussionen i arbetsgruppen och erfarenheter från andra kommuner ger nu en grund för att påbörja ett kontinuerligt arbete med uppföljningsintervjuer på min arbetsplats.

Innehållsförteckning

<i>1 Inledning</i>	2
<i>2 Syfte</i>	3
<i>3 Teori</i>	4
3:1 Barn och unga som brukare	4
3:2 Teoretisk bakgrund till intervjuerna	5
<i>4 Uppföljningsintervjuer med unga i andra kommuner</i>	8
4:1 "Karlstad-modellen"	8
4:2 Erfarenheter från Örebro	8
<i>5 Metod</i>	9
5:1 Intervjugrupp	9
5:2 Intervjuguide	9
5:3 Etik	10
5:4 Att ta till vara på materialet i arbetsgruppen	10
5:5 Vad är sanning?	11
<i>6 Presentation av intervjupersonernas bakgrund och nuvarande situation</i>	12
6:1 Johan 18 år	12
6:2 Elin 19 år	12
6:3 Laila 21 år	13
<i>7 Resultat, reflektioner och analys</i>	14
7:1 Hur förbereder jag mig/ungdomen inför intervjun?	14
7:2 Vad är bra att tänka på i samband med intervjun?	15
7:3 Kan intervjun ge svar på frågor/hjälpa till att reflektera över placeringstiden?	16
7:4 Hur bidrar intervjun till arbetsgruppens metodutveckling?	17
<i>8 Slutdiskussion</i>	20
<i>Referenser</i>	21
<i>Bilaga 1</i> Brev inför intervju, variant 1	
<i>Bilaga 2</i> Brev inför intervju, variant 2	
<i>Bilaga 3</i> Brev inför intervju, variant 3	
<i>Bilaga 4</i> Information vid intervju	
<i>Bilaga 5</i> Intervjuguide	
<i>Bilaga 6</i> Försättsblad för sammanfattning	

1 Inledning

Som familjehemssekreterare har jag ofta funderat över hur livet utvecklar sig för ungdomarna som lämnat vården. En gång satt jag och samtalande med en ung flicka i hennes lilla lägenhet i Alingsås. Jag förstod då att hon såg annorlunda på sin uppväxt i familjehem jämfört med vad jag trodde. Hon var mer positiv till fosterföräldrarna än vad jag kunde ana och hon var glad över de självklara band hon hade till dem. Det gladdde mig naturligtvis. Men jag har också varit med om det motsatta. Unga som berättar om brister i familjehemmet som jag inte såg under tiden placeringen pågick.

Under våren 2001 skrev jag en D-uppsats och intervjuade då åtta unga människor som lämnat familjehemsvården om deras familjetillhörighet som vuxna (Hynsjö, 2001). Det var oerhört roligt, omtumlande och inspirerande att göra intervjuerna. Uppsatsarbetet gjordes under utbildning som var isolerad från mitt arbetssammanhang. Jag har därför saknat en konkret påverkan av rutiner och metoder i mitt arbete som en följd av uppsatsarbetet.

Socialtjänsten medverkar till det största ingripande som kan göras i ett barns liv när barnet genom en familjehemsplacering kommer att växa upp hos andra vuxna än föräldrarna. En ung människas boende i familjehem regleras genom socialtjänstlagen. När vården avslutas upphör socialtjänstens kontakter med barnet/ungdomen, om inte några andra insatser är aktuella. Socialtjänsten har inga metoder eller rutiner för uppföljning av resultatet av en omfattande vårdinsats.

I Karlstad kommun har familjehemssekreterarna utvecklat en modell för uppföljning av familjehemsplaceringar. Jag fick ta del av "Karlstadmodellen" under Familjehems-konferensen i Göteborg i september 2005. Modellen innebär att barn/ungdomar intervjuas 1-2 år efter avslutad placering. Intervjuerna har flera syften. Ungdomarna ges möjlighet till reflektion över tiden i familjehem tillsammans med sin tidigare familjehemssekreterare. För familjehemssekreterarna blir intervjun ett lärande om resultatet av de insatser som gjorts. Man har också en metod för genomgång av intervjuerna i arbetsgruppen. Detta förstärker arbetsgruppens gemensamma kunskap och medverkar till metodutvecklingen (Asplind & Westberg, 2000). Jag och några arbetskamrater som deltog i seminariet om "Karlstadmodellen" uppfattade detta som en bra modell för uppföljning av vården och metodutveckling av familjehemsarbetet. "Karlstadmodellen" är den främsta inspirationskällan för denna uppsats.

2 Syfte

Det övergripande syftet är att ge en teoretisk grund och att utarbeta en konkret användbar metod för uppföljning av familjehemsplaceringar som avslutas på min arbetsplats. Genom några ”provintervjuer” vill jag arbeta fram en intervjumodell som känns bekväm för andra att använda.

Mina frågeställningar är:

Hur förbereder jag mig/ungdomen inför intervjun?

Vad är bra att tänka på i samband med intervjun?

Kan intervjun ge svar få svar på frågor/hjälpa till att reflektera över placeringstiden?

Hur bidrar intervjun till arbetsgruppens metodutveckling?

Eftersom min uppsats är början på en ny arbetsrutin så kommer svaren på frågeställningarna att förändras även efter att detta uppsatsarbete har avslutats och efterhand som metoden blir inarbetad på arbetsgruppen.

3 Teori

Den första delen av teoriavsnittet kommer att behandla synen på barn som brukare inom socialtjänsten och vilka intentioner som finns att utöka medborgarnas påverkan på socialtjänstens insatser. Den andra teoridelen innehåller teorier om samtalsprocesser, intervjumetodik och ett reflekterande arbetssätt.

3:1 Barn och unga som brukare

Barn och unga kan av varierande anledningar behöva placeras i familjehem. Deras behov är orsaken till att familjehemsvården existerar. De familjehemsplacerade barnen bör därför ses som ”brukare” av familjehemsvård. Sällan efterfrågas deras synpunkter på den vård som byggs upp runt dem.

Brukarmedverkan i socialtjänsten

I socialstyrelsens rapport ”Brukarmedverkan i socialtjänsten” (Socialstyrelsen, 2003) konstateras att brukarnas uppfattning av socialtjänstens insatser sällan tas tillvara. I den kartläggning som föregått rapporten konstateras att brukarmedverkan framförallt saknas inom socialtjänstens Individ- och familjeomsorg (IFO). Äldreomsorgen är det område som främst har integrerat brukarmedverkan i sin verksamhet.

I rapporten (ibid) redovisas tre typer av argument som motiv för utökat brukarinflytande inom socialtjänsten. Först talas om ”demokratiutveckling”. Man syftar då på den allmänna strävan i det svenska samhället att minska avståndet mellan väljare och valda. Nästa argument för brukarinflytande handlar om ”makt och empowerment” (empower=bemyndiga). De som berörs av socialtjänstens insatser är i huvudsak svagare i samhället än andra medborgare. ”Makt och empowerment” innebär att dessa gruppers demokratiska rättigheter genom brukarmedverkan kan bli mer jämbördiga starkare samhällsgrupper. Stöd för ett sådant synsätt finns bland annat i stadgarna för mänskliga rättigheter och socialtjänstlagens portalparagraf:

- ”1 kap 1 § Samhällets socialtjänst ska på demokratins och solidaritetens grunder främja människors:
- ekonomiska och sociala trygghet
  - jämlikhet i levnadsvillkor
  - **aktiva deltagande i samhällslivet**”

Det tredje argumentet för brukarmedverkan innebär att en ”serviceanpassning” ska ske till dem som är föremål för insatserna. När socialtjänstlagen infördes 1982 skedde ett begreppsbyte från ”socialvård” till ”socialtjänst”. Detta innebär en inriktning mot en mer servicebetonad verksamhet som uppmärksammar den enskildes behov (Messing&Westerlund, 2004). Brukarnas erfarenheter och kunskaper ska tas tillvara i verksamheten för att tillgodose behov och önskemål. En öppenhet mot brukarnas behov kan då komma att påverka kunskapsutvecklingen (Socialstyrelsen, 2003).

Hindren för enskildas möjlighet till inflytande ligger ofta i socialtjänstens arbetssätt. Brukarinflytande är fyllt av komplikationer för att ha någon egentlig genomslagskraft. Brukare möter tjänstemän på ojämlika villkor bland annat när det gäller ekonomiska resurser och språkbruk. Socialstyrelsens rapport efterlyser att socialtjänsten skapar strukturer i sitt arbete som kontinuerligt kan ge dem som är beroende av insatserna ett reellt inflytande på

vården. När det gäller barn och unga behövs metoder för att de unga själva ska kunna påverka socialtjänsten direkt. Man uppmärksammar att det varit svårt för organisationer för barn och unga som varit familjehemsplacerade att hållas vid liv under längre tidsperioder. Om inte erfarenheter från dem som varit föremål för socialtjänstens insatser tas tillvara, går värdefull kunskap förlorad. I Socialstyrelsens rapport (ibid) menar man att utmaningen inför framtiden är att brukarnas erfarenhet och kunskaper blir en systematisk och kontinuerlig del av IFO, istället för att som nu enbart ske genom tillfälliga projekt.

Stöd till unga som lämnat vården

I ”Källan till en chans” (SOU 2005:81) har Sociala barn- och ungdomskommittén utarbetat en nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården. Uppgiften har varit att kartlägga, utveckla samt föreslå hur vården bör organiseras. Kommittén har sett det som angeläget att ta del av ungdomars egna erfarenheter och uppfattningar. Synpunkter har hämtats både från unga som lämnat vården och andra som är aktuella inom olika insatser.

När det gäller familjehems- och institutionsplacerade barn och unga föreslår utredningen att socialtjänsten får ett utbyggt uppföljningsansvar vid avslutade placeringar, för att förhindra nyplaceringar. Förmodligen avser man främst unga som efter placering flyttar till föräldrar efter institutionsplacering. Utredningen föreslår också ett utökat ekonomiskt och personligt stöd in i vuxenlivet för de ungdomar som flyttar till eget boende efter att ha varit långtidsplacerade inom familjehemsvården (ibid).

3:2 Teoretisk bakgrund till intervjuerna

Genom litteratur har jag fått en teoretisk förberedelse för utformandet av intervjun som metodiskt kan beskrivas som det Steinar Kvale (1997) kallar en ”kvalitativ forskningsintervju”. Kvales metoder avser ett enda intervjutillfälle. Det finns även likheter med förhållningssätt i Tom Andersens ”Reflekterande processer”(2003) och Alice Morgans ”Vad är narrativ terapi?” (2004), trots att dessa författares teorier avser samtalsserier med ett mer bearbetande syfte.

Gränsdragningen har här varit svår att göra i förhållande till metoddelen, eftersom jag vill utforska själva intervjumetodiken och inte de berättelser som är ett resultat av intervjuerna. I metoddelen återkommer jag mer till hur jag gjort i praktiken.

Respekt och integritet

Grundtanken i ovannämnda litteratur är att människor själva är experter på sina egna liv. Detta främjar ett ödmjukt, icke-dömande och respektfullt bemötande. Frågandet ska styras av en nyfiken inställning för att få svar (Morgan, 2004). Lyssnandet präglas av att lyssna på de beskrivningar och ord som sägs, istället för att fundera över vad den intervjuade kan mena (Andersen, 2003).

Intervjuaren måste hantera sin maktposition med varsamhet gentemot den intervjuade (Kvale, 1997). Att värna om integritet är extra viktigt vid ett **enda** samtal, eftersom ingen återkoppling kommer att ske vid senare tillfälle. Om samtalet har en lugn takt är det lättare att hinna uppmärksamma var gränsen går för hur långt den intervjuade vill släppa in den som frågar. När gränsen är nådd märks detta ofta rent fysiskt genom att den intervjuade skruvar på sig, ser spänd och besvärad ut (Andersen, 2003).

Berättelsen i sitt sammanhang

I berättandet kan människor få hjälp att förstå sin berättelse utifrån ett vidare sammanhang (Morgan, 2004; Andersen, 2003). Andra omständigheter som barnet inte råder över har påverkat deras liv. Övergripande förhållanden i samhället, kulturmotsättningar, ekonomiska förutsättningar, resurser inom kommun och skola, okunskap om barnets situation, andra människors agerande eller passivitet kan ha påverkat vad som hänt i ett enskilt barns liv. Genom att hjälpa till att vidga perspektiven runt livsberättelsen och sätta den i sitt sammanhang kan människor få hjälp att bli av med skuld och självanklagelse (Morgan, 2004; Hårtveit&Jensen 2005).

Att medverka till en rikare berättelse

Människor som ser sig som offer för omständigheter lämnar det som Morgan kallar en "tunn" berättelse om sitt liv (2004). Intervjun ger ett tillfälle att revidera en "tunn livsberättelse". Som socialtjänstens företrädare har jag i någon mån medagerat i den unges liv. Jag kan hjälpa till att ge svar på frågor som till exempel orsak till familjehemsplaceringen eller varför de vuxna agerade på ett visst sätt. Detta kan lyfta av de ungas skuldbeläggande av sig själva. I intervjuandet kan det som varit positivt poängteras och lyftas fram. Det kan hjälpa till att skapa en alternativ livsberättelse med mera positiva inslag som Morgan kallar en "rik beskrivning" av liv och relationer (ibid).

En förändrad självbild kan också växa fram genom det inre samtal som pågår under intervjun både hos den intervjuade och hos den som intervjuar. Detta inre samtal kan innebära att den intervjuade upptäcker något nytt, som han/hon i någon mån förändrar sin uppfattning om (Kvale 1997; Andersen 2003). Kvale menar också att många som intervjuas upplever det positivt att få stå i centrum för uppmärksamheten under en intervju och att intervjun oftast inte upplevs som en strikt utfrågning (1997).

Att lyfta fram förmågor

En risk med intervjuerna är att förstärka fokuseringen runt de ungas identitet som "fosterbarn". Därför är det viktigt att intervjuaren tänker på att den ungas livsberättelse om sig själv som fosterbarn är bara en av olika berättelser om personens liv. Varje individ rymmer olika livsberättelser. Det kan vara berättelsen om mig som "ishockeyspelare", "djurälskare", "dataspelsexpert". Andra berättelser kan vara viktigare att bygga sin framtid på, än berättelsen om den unge som "fosterbarn". Därför bör intervjun även ha med frågor om personens intressen, tillgångar och förmågor (Morgan, 2004; Andersen, 2003).

Ordval

Andersen (2003) menar att behandlaren ska undvika negativa ord och beskrivningar och istället sträva efter ett icke-värderande, eller positivt ordval. Ordens valör påverkar samtalet och självuppfattningen hos den vi samtalar med.

Svåra frågor låser berättelsen

Livsberättelsen kan färgas om frågaren hjälper till att ställa frågor om när något fungerat bra. Att lyfta upp de positiva händelserna kan kasta ljus över en problemtyngd livshistoria och stärka självkänslan (Morgan, 2004). Unga som varit med om svåra händelser, kan ha svårt att se ett sammanhang och reflektera över sitt liv. En hjälp kan vara att rita en "livslinje" och plocka in händelser på den (Asplind&Westberg, 2000). Konkreta frågor om vardagslivet kan vara lättare att svara på än frågor om känslor och relationer. Frågor som utifrån personens livssituation, mognad, personlighet känns alltför ovanliga kan leda till en låsning i samtalet. Försvaren slår till om integriteten. Personer kan reagera rent fysiskt genom att spärra sig, dra

sig tillbaka. De ”lagomt” ovanliga frågorna kan hjälpa människor att se sig själva och sitt liv på ett nytt sätt (Andersen, 2003). Intervjuaren ska vara förberedd på oväntade svar och vändningar, därför ska intervjun inte vara helt styrd av strukturerade frågor, det ska finnas en följsamhet (Kvale 1997).

Frågor om skillnader

Frågor om skillnader som ”då” jämfört med ”nu”, ”vem/vilka som gjort vad”, jämförelser av relationer till andra och frågor om skillnader kan hjälpa till att ge en rikare, mer lättbegriplig beskrivning av människors liv. Den som frågar får mindre utrymme att missuppfatta och göra egna tolkningar. Den som berättar får mer hjälp att känna sig förstådd. Positiva processer blir tydligare och kan lyftas fram (Morgan 2004; Andersen, 2003). Av egen erfarenhet vet jag att unga människor brukar ha lätt för att svara med hjälp av skalfrågor, att t ex beskriva något utifrån en skala på 1-10. Skalfrågor underlättar också att se förändring och att förstå svaren.

Makt och relationer

Att vara familjehemssekreterare och ha kontakt med ett placerat barn innebär en maktposition som socialtjänstens företrädare. Efter att placeringen upphört finns möjlighet för ett mera jämlikt samtal. Men att vara intervjuare medför en annan maktposition. Det är intervjuaren som styr samtalet, frågeområdet och samlar in svaren (Kvale, 1997). Samtidigt är intervjun något mer än insamlandet av uppgifter. Intervjun påverkas av det samspel som uppstår mellan parterna i den relation som skapas under intervjutillfället. Den mellanmänniskliga interaktionen är en tillgång i intervjun, som intervjuaren måste vara medveten om och hantera med respekt (ibid).

Sammanfattning av intervjun/reflektion

Efter en intervju kan den intervjuade känna en tomhet efter att ha gett mycket av sig själv (Kvale, 1997). Intervjuaren kan låta den intervjuade inta en mer passiv roll genom att göra en muntlig sammanfattning av intervjun. Det blir en form av gemensam reflektion, där den intervjuade har möjlighet att höra sin berättelse återberättad och även rätta missförstånd. Som avslutning på sammanfattningen blir det naturligt att ge den intervjuade en positiv feedback (ibid). Avslutningsdelen kan i någon mån ge den intervjuade en möjlighet att tillsammans med intervjuaren formulera hur händelser i livet har hängt ihop och format deras livsberättelse (Morgan, 2004).

Lärandet i arbetsgruppen

Syftet med uppföljningsintervjuerna är att bidra till ett gemensamt lärande i arbetsgruppen. När intervjusammanfattningarna återges kommer arbetsgruppen att utgöra ett reflekterande team (Andersen, 2003) Gruppen får en gemensam kunskap som kan växa till ett lärande. Kunskap som formas av ett lärande som kommer inifrån systemet utvecklas bättre än kunskap som läggs på utifrån (ibid).

Det blir logiskt och lätt att koppla ihop teoridelens början om brukarmedverkan i socialtjänsten med denna avslutning. Den brukarmedverkan som sker vid intervjuerna får genom lärandet i arbetsgruppen en direkt påverkan på metodutvecklingen i familjehemsarbetet.

4 Uppföljningsintervjuer med unga i andra kommuner

4:1 "Karlstad-modellen"

"Hur ska vi bli bättre på att möta barnens och ungdomars behov i familjehemsvården?".

Denna frågeställning var i fokus när socialförvaltningen i Karlstad 1999 ville utveckla familjehemsarbetet, så att det bättre motsvarade de ungas behov. Socialarbetare och UUC (Socialförvaltningens utvärderings- och utvecklingscentrum) fick resurser för att utarbeta en metod för uppföljning av familjehemsplaceringar. Avsikten var att metoden skulle ge omedelbar feedback till socialarbetarna, samt bidra till metodutveckling i arbetsgruppen. De utarbetade en samtalsguide för att intervjua unga som varit familjehemsplacerade och där vården avslutats för 1-2 år sedan. I början sattes ingen nedre åldersgräns för dem som skulle intervjuas. Man eftersträvade att få fram de ungas reflekterande över sin egen livshistoria. Socialsekreteraren skulle helst avsätta en hel arbetsdag för intervjun. De skulle ha tid för planering före intervjun, egen reflektion efteråt och för att skriva en kort sammanfattning. Arbetsgruppen skulle sedan ha två heldagar varje år tillsammans med projekthandledaren Kristian Tilander från UCC för att gå igenom sammanfattningarna, hitta återkommande teman samt diskutera hur detta kunde påverka arbetet framöver (Asplind&Westberg 2000).

Vid telefonsamtal med Monica Westberg i juni 2006 fick jag information om hur arbetet i Karlstad framskrider. Metoden har kommit att bli en del i familjehemsgruppens arbete. Intervjutillfället kan bli senare än inom 1- 2 år efter avslutad placering. Det känns snarare som en fördel om det har gått längre tid efter avslutning av placeringen. Ungdomarnas förmåga att reflektera ökar med tiden. De har satt en nedre åldersgräns vid 15 år för intervjuerna. Yngre barn är mer indragna i lojalitetskonflikter mellan vuxna. För unga mellan 15-18 år krävs vårdnadshavarnas tillstånd till intervjun. Det är svårt för socialsekreterarna att hinna ägna en hel arbetsdag till intervjun och processerna runtom. De har fortsatt med uppföljningsdagarna för arbetsgruppen och har då fortsatt tillgång till handledare från UCC.

4:2 Erfarenheter från Örebro

SocialtjänstForUm i Örebro län genomförde 2003 ett projekt för att utveckla en metod för brukarinflytande inom den sociala barnavården (Ångman, 2004). Bakgrunden var socialstyrelsens rapport om brukarinflytande (2003) där det framkom att barns position inom socialtjänsten är speciellt utsatt och svårhanterlig. De använder samma intervjumetod som i Karlstad (Asplind&Westberg 2000). I Örebro intervjuades åtta ungdomar (19-26 år) som varit placerade på institutioner och/eller i familjehem. Intervjuerna gjordes av sex socialarbetare. Socialarbetargruppen delade med sig av sina erfarenheter till varandra på ett metodiskt sätt.

Det genomgående intrycket från socialarbetarna var att intervjuerna gav dem möjlighet till reflektion över det egna arbetet. Metoden upplevdes enkel att använda. Intervjugångarna i gruppen förstärkte lärandet och reflekterandet. Intervjuandet krävde mod eftersom intervjuerna kunde innebära att socialarbetarna fick omvärdera sina erfarenheter. De fick konkret kunskap om hur fosterbarn såg på handläggare och sin egen situation i familjehemmet. Detta kan påverka arbetssätt, metoder och organisation (Ångman, 2004).

Konklusionen av projektet i Örebro var att intervjumetoden bör ske kontinuerligt som en del i socialtjänstens kvalitetssystem. Flera kommuners deltagande i samma metod skulle ge ytterligare dynamik i resultaten och skulle då kunna föras upp till regional nivå (ibid).

5 Metod

Som jag antytt tidigare har det varit svårt att dra en gräns mellan teoridel och metoddel eftersom huvudämnet för mitt arbete är ”intervjumetodik”. Jag har redogjort för teorier om att intervjua redan under min teoridel. Här i metoddelen kommer det konkreta arbetet som jag gjort att redovisas.

5:1 Intervjugrupp

Jag bestämde mig för att intervjua unga över 18 år som varit placerade mer än sex månader och vars familjehemsplacering avslutats för 1-2 år sedan. Ursprungligen tänkte jag intervjua ungdomar från ”min egen tjänst”. Fyra personer stämde med kriterierna. Det var oväntat få. Därför fick jag förslag på ytterligare tre intervjupersoner av mina kollegor. Jag hade som mål att intervjua 5-6 personer. Jag omvärderade min första plan och såg det som en tillgång att få intervjua några som jag inte känner för att se hur en relation respektive icke-relation påverkar intervjun. Men att få ihop tider för intervjuer med unga människor inom den tidsram som uppsatsarbetet tillät var oväntat svårt. Därför kunde jag bara genomföra tre intervjuer. De intervjuade är Johan 18 år och Laila 21 år som jag känner som familjehemssekreterare samt Elin 19 år, som jag inte kände. Av de fyra ”från min tjänst” föll två bort. En kille bor alltför långt bort vilket gjorde det omöjligt att hinna träffa honom inom min tidsram. Jag kommer att intervjua honom vid senare tillfälle. En tjej fick jag aldrig kontakt med, jag skrev brev och försökte ringa. Av mina kollegors föreslagna personer föll också två bort. En kille avbokade intervjun på grund av en anställningsintervju, honom kan jag intervjua längre fram. En tjej hade jag kontakt med flera gånger på telefon. Vi ändrade tider flera gånger, hon verkade ambivalent till att ställa upp. Till sist meddelade hon mig att det var bättre att jag försökte hitta någon annan att intervjua. Processerna för att bestämma och ändra tider för intervjuer säger säkert en del om hur livet är för unga människor. Annat kan plötsligt få högre prioritet. För de tre jag intervjuade fick jag anpassa mig till deras skol- och arbetstider.

Jag sökte adressuppgifter genom folkbokföringen för att skicka brev **direkt** till de unga. Jag fick utforma breven lite olika beroende på om jag vände mig till någon jag kände sedan tidigare eller någon jag inte kände. (bilaga 1 och 2) Efter det första brevet försökte jag nå personerna på telefon. Om jag inte hade telefonnummer skickade jag ytterligare ett brev (bilaga 3). När jag slutligen fick telefonkontakt kunde jag få besked om de ville medverka i en intervju. Vid positivt svar, bestämde vi då tid och plats för intervju.

5:2 Intervjuguide

I utformandet av min intervjuguide har jag utgått från den som använts i Karlstad (Asplind & Westberg 2000). Jag har gjort en del förändringar och tillägg efter att ha tagit till mig de teorier som jag redogjort för i teoridelen.

Intervjuguiden (bilaga 5) innehåller många frågor. Min tanke är att ha frågorna till hjälp om det behövs för att föra samtalet framåt. Jag har haft intentionen att beröra de olika frågeområdena i varje intervju, men inte slaviskt ställa alla frågor. Kvale (1997) menar att genom att hålla sig till vissa teman blir intervjun fokuserad inom det område som intervjun är tänkt att handla om.

Som jag framhållit tidigare är mitt intresse att utforska om intervjumodellen kan ge nya perspektiv både till den som intervjuas samt till mig och arbetsgruppen. För att få en reflektion över metoden kommer intervjun alltid att avslutas med följande fyra frågor:

- Har du några allmänna synpunkter på hur familjehemsvården är och hur den skulle kunna bli bättre?
- Tror du att det är bra för ungdomar som dig att bli intervjuade på det här sättet? Varför?
- Är det något som jag skulle gjort annorlunda under intervjun och i min kontakt med dig före intervjun?
- Hur var det att bli intervjuad av någon du känner / inte känner?

5:3 Etik

I intervjugruppen har jag valt bort de som varit placerade kortare än sex månader. Vid kortare placeringar tror jag att den unges kontakter med familjehemsvården inte blivit speciellt viktig i livet. Jag har också valt bort de som är under 18 år. Det förenklar processen att inte behöva tillstånd av vårdnadshavare. Det är också ett etiskt ställningstagande att inte intervju omyndiga personer. De har inte hunnit få distans till sin egen uppväxt och är mer osjälvständiga gentemot närstående vuxna.

Ett syfte med att unga människor ska berätta om sina liv och dela med sig av tankar är att ge dem ett tillfälle att själva få reflektera över sina erfarenheter. Förutsättningen är ett frivilligt deltagande. Under intervjuerna var jag inställd på att jag kanske aldrig skulle träffa de intervjuade igen. Därför undvek jag att gå djupt in i de områden som kändes mest känsloladdade. Kvale (1997) varnar för att intervjuare kan dras med i den nära kontakt som kan uppstå under en intervju. Den intervjuade kan öppna sig mer än vad som känns bekvämt efteråt. Intervjuaren ska undvika att ställa följdfrågor som kryper innanför huden på den intervjuade. Frågorna i intervjuguiden håller sig därför på en konkret, beskrivande nivå och innehåller inga frågor om känslor. Jag erbjöd de som intervjuats att kontakta mig efter intervjun om frågor skulle väckas efter intervjun.

Jag förberedde mig inför intervjuerna om att jag kanske skulle få ta del av uppgifter där jag var skyldig att göra anmälan till socialtjänsten om missförhållanden. Jag informerade de som intervjuades om min anmälningsplikt.

Jag har informerat de som intervjuats om att jag kommer att skriva en kort sammanfattning av intervjun. Sammanfattningen kommer att redovisas i arbetsgruppen för att vi ska lära oss av ungdomarnas erfarenheter. Sammanfattningen kommer sedan att avidentifieras och sparas.

5:4 Att ta till vara på materialet i arbetsgruppen

Med inspiration från hur man i Örebro arbetat med att ta tillvara på intervjumaterialet i arbetsgruppen (Ångman, 2004) gjorde jag en planering för hur detta skulle ske i min arbetsgrupp.

”Dagordningen” för gruppens arbete kan enkelt beskrivas så här:

- Jag föredrog innehållet i sammanfattningen och mina egna reflektioner från första intervjun. Svaren på ”värderingsfrågorna” skrev jag ner med siffror på ett blädderblock för att göra det tydligare
- Gruppen ställde frågor och kom med egna reflektioner som skrevs ner i punktform på ett blädderblock.
- Följande intervjuer bearbetas en i taget, på samma sätt.

- Vi jämförde punkterna från varje intervju för att se teman i likheter och skillnader samt bli varse fördelar/nackdelar med att göra intervjuer. Vi skrev ned det vi såg i nya punkter på blädderblock. Det vi kom fram till var gruppens gemensamma reflektion.

Med det här arbetssättet blir det möjligt att gå från enskilt intervjumaterial till gruppens gemensamt reflekterade analys (ibid). Efter fortsatta diskussioner kan materialet påverka arbetssätt och metod.

5:5 Vad är sanning?

I detta intervjuarbete är inte avsikten att finna den ”absoluta sanningen” varken om hur livet ter sig för unga vuxna som varit familjehemsplacerade eller om hur uppföljningsintervjuer ska utformas. Intentionen är istället att redogöra för olika uppfattningar från dem som intervjuats och från dem som reflekterat över intervjumaterialet i arbetsgruppen. Tillförlitlighet, reliabilitet, innebär traditionellt att en studie kan upprepas och ge samma resultat igen. Kvale (1997) menar att en kvalitativ intervju inte kan uppfylla de kraven. Vid varje intervju pågår en unik process, vars värde skulle gå förlorad vid alltför inskränkt och teknisk hantering. Tillförlitligheten bygger istället på att det finns en genomtänkt och redovisad metod för hur intervjuarbetet har gått till. För att säkerställa det som Kvale (ibid) beskriver som tillförlitlighet har jag redovisat mina tankar och metoder runt intervjuerna som gjorts och hur materialet har bearbetats efteråt.

Andersen (2003) menar att varje beskrivning och förklaring beror på och tolkas av observatören. Ingen beskrivning är mer sann eller bättre än någon annan, de är lika giltiga (valida). Kunskapsinhämtandet blir trovärdigt om olika synsätt och förklaringar kommer fram. Olika personers upplevda ”verklighet” kan speglas mot varandra och ge en mer komplex bild av verkligheten (Kvale, 1997; Andersen, 2003). I min resultatredovisning har jag beskrivit de intervjuades, mina och min arbetsgrupps reflektioner över uppföljningsintervjuerna och motiv till denna metod ur olika aspekter. I uppsatsen har jag också redovisat behovet av ett utökat brukarinflytande ur ett nationellt perspektiv samt lokala erfarenheter från andra kommuner.

6 Presentation av intervjupersonernas bakgrund och nuvarande situation

Tidigare har jag poängterat att uppsatsen fokuserar på **metoden** att göra uppföljningsintervjuer med unga som lämnat familjehemsvården. Därför är följande redovisningar av innehållet i intervjuerna rörande de ungas livsberättelser mycket kortfattade. I nästa kapitel ”Resultat, reflektioner och analys” redovisas de ungas synpunkter och reflektioner över intervjun som metod.

6:1 Johan 18 år

Den första intervjun görs med Johan som jag var familjehemssekreterare för under fyra år i slutet av hans placeringstid. När jag förklarade varför jag ville intervju honom och att han var den första jag skulle intervju så sa att ”då är jag försökskanin”. Jag höll med och han såg glad ut. Intervjun görs där Johan bor.

En kort beskrivning av Johans bakgrund och nuvarande situation

Johan har bott i tre olika familjehem från det han var 4 år till han nästan var 17 år. De biologiska föräldrarna hade missbruksproblem. Johan har yngre syskon som växt upp i andra familjehem. Vid den första omplaceringen, när Johan var 10 år, uppfattade han att fosterföräldrarna bestämde att han skulle flytta. I det andra familjehemmet blev Johan efter några år utsatt för trakasserier av fosterpappan. Johans tog själv initiativ till att bli omplacerad till en familj som han kände och som hade varit avlastningsfamilj för honom under några år. Johan var 15 år och upplevde en frihetsskänsla att komma till den nya familjen. Men han fick också krav på sig att sköta skolgången. Johan värderade sin kontakt med mamma mycket högt både för åren i familjehem och nu. Han tog initiativ till att flytta till sin mamma efter 1½ år i det tredje och sista familjehemmet.

Idag är Johan 18½ år. Han bor i sin flickväns familj och går på gymnasiet. Johan har tagit körkort och haft sommarjobb. Han lever ett ordnat liv och har en positiv framtidstro. Johan försöker leva i nuet och funderar inte så mycket på sina uppväxtår. Johan har kontakt med det sista familjehemmet, sin mamma och sina syskon.

6:2 Elin 19 år

Den andra jag intervjuade var Elin 19 år. Intervjun görs på kontoret. Elin var positiv till att ställa upp på intervjun när hon förstod att syftet var att förbättra familjehemsvården. Det var lite svårt att hitta en tid som passade oss båda, på grund av hennes arbete. Jag var helt obekant för Elin och hade ingen kännedom om Elin och hennes bakgrund.

En kort beskrivning av Elins bakgrund och nuvarande situation

Som Elin uppfattade det, bestämde hennes mamma och moster Agneta att hon skulle placeras hos Agneta och hennes familj när Elin var 11 år. Efterhand förstod Elin att det berodde på att hennes pappa hade alkoholproblem. I början tyckte Elin att flyttningen till mostern och hennes familj var positiv. Efter 2 år blev det skilsmässa mellan mostern och hennes man, Bengt. Moster Agneta och Bengt bestämde att sönerna skulle bo hos Agneta och Elin skulle bo hos Bengt. Elin kände sig sviken av Agneta.

Efter en tid fungerade det ändå bra hos Bengt. När Elin var 15 år flyttade Bengt ihop med en ny kvinna och hennes tre barn. Elin kände sig invaderad av barnen, och tyckte att de vuxna

satt upp regler för henne som var obegripliga. Hon kände sig trakasserad av Bengt och hans sambo.

När Elin var 17 år flyttade hon hem till föräldrarna. Elin är mycket glad över att bo hos föräldrarna som idag lever ett ordnat liv. Hon har mycket kontakt med sina äldre syskon. I våras tog hon studenten och nu har hon kommit igång i sitt första arbete. Hon är stolt över sig själv och ser fram mot att i framtiden kunna leva ett ordnat "svensson-liv". Elin har idag en bra kontakt med moster Agneta, men ingen kontakt alls med Bengt och hans sambo.

6:3 Laila 21 år

Laila intervjuas på kontoret. Jag hade kontakt med henne som familjehemssekreterare under tre års tid då hon bodde hos sin mormor. Det är spännande att vänta på henne. Vi har inte setts på 2½ år och jag har knapphändig information om vad som hänt under den här tiden. Laila har varit positiv till att träffa mig. Det känns som ett glatt återseende när hon kommer.

En kort beskrivning av Laila bakgrund och nuvarande situation

Laila växte upp hos sin mamma med två yngre halvsyskon. Mamman häktades när Laila var 15 år på grund av narkotikasmuggling. Mamman vistades sedan tre år i ett utomeuropeiskt fängelse. Laila blev jourplacerad hos sin mormor. Lailas pappa, som bodde i London, var ett stöd men Laila ville inte flytta till honom. Halvsyskonen kom till sin pappa.

Laila tycker att tiden hos mormor gav henne mycket. Hon lärde sig praktiska saker och att ta konsekvensen av sina handlingar. Men hon kunde inte prata med mormor om sina bekymmer och känslor. Detta tog hon upp i en tjejgrupp och med ledaren där.

Familjehemsplaceringen avslutades när Laila hoppade av sina gymnasiestudier i andra årskursen, då Laila var 18 år. Hon bodde kvar ett år hos mormor. Sedan bestämde mormor att Laila skulle flytta. Efter några år med försörjningsstöd och olika tillfälliga sysselsättningar bor Laila nu i en etta och har ett vikariat inom pappersindustrin. Laila har idag tät kontakt med sin mormor, mamma och yngre syskon. Hon är nöjd med sig själv och sitt liv idag. I framtiden vill hon bilda familj och ha ett mer kvalificerat arbete.

7 Resultat, reflektioner och analys

Material från tre intervjuer kan tyckas vara ett litet material. Men uppsatsens resultat omfattar även de reflektioner som gjorts i min arbetsgrupp. Efter intervjuerna gjorde jag även mer omfattande sammanfattningar (ca två A4 sidor/ intervju) av intervjuerna än vad som redovisats i föregående kapitel. Där framgår även intervjupersonernas allmänna synpunkter på familjehemsvården och på uppföljningsintervjuer som metod. De längre sammanfattningarna var arbetsgruppens underlag för reflektioner som redovisas i detta kapitel.

Mina, de intervjuades och arbetsgruppens tankar och reflektioner kommer här att redovisas utifrån de frågeställningar jag ställde inledningsvis och knyts ihop med de teorier jag redovisat. De fyra frågeställningarna utgör kapitlets rubriker.

7:1 Hur förbereder jag mig/ungdomen inför intervjun?

Kontakter och tankar inför intervjun

Det var mycket trixande med tider inför intervjuerna, och några intervjuer kunde därför inte genomföras inom tidsramen för mitt uppsatsarbete. Jag försökte vara så anpassningsbar som möjligt, eftersom deltagandet var tvunget att ske och upplevas helt frivilligt. Det var inte svårt att förklara varför jag ville göra intervjuerna. Denna process kallas av Kvale (1997) för ”informerat samtycke”. Johan, Elin och Laila uttryckte att de gärna ställde upp om det kunde bli till hjälp för oss att utveckla familjehemsarbetet. De var som ”brukare av familjehemsvård” positiva till att bidra till *serviceanpassningen* så att verksamheten motsvarar barn och ungas behov (Socialstyrelsen, 2003).

Inför intervjuerna var det viktigt att lämna maktrollen som socialtjänstens företrädare och inta rollen som intervjuare (Ångman, 2004). Som intervjuare är det mera självklart att ha en ”ickevetande”, nyfiken inställning till den andre, som liknar förhållningssättet vid arbete med narrativ terapi (Morgan, 2004) och Tom Andersens arbete med reflekterande processer (Hårtveit&Jensen, 2005).

Laila tyckte det var bra att först bli informerad genom ett brev, innan jag tog telefonkontakt. Före intervjuerna med Laila och Johan, som jag kände sedan tidigare, blev mina minnen av dem återuppväckta. Laila sa att hon också hade tänkt igenom åren som familjehemsplacerad inför intervjun. När det gällde Elin visste jag ingenting och sökte inte heller någon information. Jag ville se hur det blev att vara helt ”nollställd” inför intervjun.

När det gällde Johan visste jag innan intervjun att det varit mycket insatser för honom under hans placeringstid och mycket kontakter med hans olika familjehem. Dessutom hade han tre olika familjehem att relatera till när det gällde svaren på intervjufrågorna. Jag var rädd för att detta skulle göra intervjun alltför lång, tröttsam och ohanterlig. Jag bestämde från början att hoppa över en del frågor och koncentrera frågande runt de två sista familjehemmen.

De intervjuades synpunkter på intervjuformen

Ingen av de intervjuade tyckte att något behövde göras annorlunda med uppläggningsformen runt intervjun. De har däremot olika synpunkter på om det är bäst att bli intervjuad av någon man känner/eller inte känner. Johan säger att det spelar ingen roll. Elin förklarar att hon inte hade velat bli intervjuad av sin tidigare familjehemssekreterare, hon tyckte det var bra att jag inte

kände henne sedan tidigare. Laila säger först att det spelar ingen roll – men ändrar sig sedan och säger att ”det kanske beror på hur man haft det”.

7:2 Vad är bra att tänka på i samband med intervjun?

Information vid intervjun

Jag har gjort en sammanställning med sådant som var bra att informera om innan själva intervjun börjar (bilaga 4). Informationen vid intervjun var ett sätt att kontrollera att vi var överens om förutsättningarna runt intervjun. Detta blir en ”sambandsmarkering” och ger en trygghet i intervjusituationen (Hårtveit&Jensen, 2005).

Jag informerade om:

- tidsramen för intervjun.
- syftet med intervjun.
- frivilligheten och möjligheten att inte svara på alla frågor.
- hanterandet av intervjumaterialet efter intervjun.
- min anmälningsplikt om eventuella missförhållanden framkommer.
- möjligheten att läsa sina journaler vid annat tillfälle.

Elin, Johan och Laila lyssnade på min information utan att ifrågasätta något eller ställa några speciella följdfrågor. De verkade mer fundera på, ”när ska hon komma till själva frågorna?”. Ingen tog möjligheten att inte svara på någon fråga. De hade inga betänkligheter för hur informationen skulle hanteras av mig och min arbetsgrupp. Det viktiga för dem var att vi skulle få nytta av deras erfarenheter.

Intervjuprocessen

Jag sammanställde också några punkter som intervjuaren skulle tänka på inför intervjun (bilaga 4). I korthet berör punkterna följande:

- att alla frågor inte behöver ställas om den unge kommer igång med ett eget berättande. Värderingsfrågorna ska helst ställas.
- att inte gå alltför djupt i frågande, eftersom det förmodligen är ett enda tillfälle ni träffas.
- att lyfta fram förmågor och resurser samt avsluta intervjun i en positiv anda. Visa tacksamhet för hjälpen att ställa upp på intervjun.
- att en muntlig sammanfattning kan reda ut missförstånd och knyta ihop intervjun.
- att lämna visitkort/telefonnummer om den intervjuade vill kontakta dig igen.

Elin hade lätt för att prata och berätta vad hon varit med om. Under den del av intervjun som handlar om familjehemstiden berättade Elin sin historia, utan att jag behöver ställa många frågor. Jag tror **inte** att jag lyckades hjälpa henne att göra berättelsen ”rikare” (Morgan, 2004). Eftersom jag inte kände till något runt henne kunde jag inte ge information för att klargöra omständigheter runt placeringen. Men hon verkade nöjd med att berätta och att ha mig som intresserad lyssnare.

Värdet av värderingsfrågorna kände jag tydligast när det gällde Johan och Laila, som jag kände sedan tidigare. Deras värderingar kom att förvåna mig en del. Värderingsfrågorna innehöll frågor om ”då” jämfört med ”nu”. Deras svar blev klara och otvetydiga. Morgan (2004) och Andersen (2003) menar att frågor om skillnader ger mindre utrymme för egna

tolkningar. Om jag bara hade reflekterat utifrån min kunskap om deras relationer hade mina slutsatser blivit annorlunda än deras svar.

Johan har många tunga minnen från sin uppväxt. Men han sa själv att han lever i nuet och inte funderar så mycket på det förflutna. Det kändes som om mina frågor var på ”rätt nivå”. Andersen (2003) menar att alltför svåra frågor kan låsa samtalet och att frågor därför ska vara ”lagom ovanliga”. Johan som kan ha lite svårt att uttrycka sig annars hade inte svårt att förstå och svara på mina frågor. Istället för att fastna i de tunga delarna av hans liv kunde jag fokusera på de resurser och förmågor Johan utvecklat de sista åren.

Johan, liksom Elin och Laila var alla stolta och nöjda över sina liv idag. Ingen av dem brukade berätta för nya kompisar att de varit familjehemsplacerade. De hade inte fastnat i ”berättelsen om sig som fosterbarn”. De hade istället positiva självbilder och framtidsdrömmar som gjorde att intervjuerna var lätta att avsluta i en positiv anda (Morgan, 2004; Andersen, 2003). Genom att avsluta med att lyfta fram förmågor och kompetens som de intervjuade har använt för att klara av problem, kan de intervjuades ”berättelser om sig själva” stärkas (Morgan, 2004).

Intervjuerna tog 1 – 2 timmar. Vid intervjuerna med Elin och Johan märktes väl att de var trötta i slutet av intervjun. De började skruva på sig. Kvale (1997) menar att i slutet av intervjun kan den intervjuade uppleva en oro och spänning över allt som lämnats ut. Därför menar han att intervjuaren bör avsluta intervjun med att delge egna lärdomar från intervjun. Jag valde att göra en muntlig sammanfattning av intervjun genom att jag återberättade intervjun medan den intervjuade fick lyssna. Ibland ställde jag frågor för att klargöra, eller den intervjuade kunde komma med kommentarer när de kände jag förstått fel. Det kändes värdefullt att göra sammanfattningen, det blev ett sätt att knyta ihop deras historia. Den intervjuade fick tillfälle att höra sin historia återberättad. Jag tror att detta är ett bra sätt att kunna reflektera över sina egna livserfarenheter och att efteråt känna sig trygg med vad intervjuaren har uppfattat av intervjun.

7:3 Kan intervjun ge svar på frågor/hjälpa till att reflektera över placeringstiden?

Johan, Elin och Laila ställde inga frågor till mig om sina egna placeringar eller mer generella frågor om socialtjänstens agerande. Men jag tror ändå att det är viktigt att ge unga som varit familjehemsplacerade ett tillfälle att komma med frågor, när de fått lite distans till sina placeringar. Socialtjänsten gör en omvälvande insats i de ungas liv under placeringen. Som ”brukare av familjehemsvård” är familjehemsbarn en svag och oorganiserad grupp i samhället. De behöver därför erbjudas tillfälle att få svar på frågor (Socialstyrelsen, 2003).

Elin och Laila uttalade spontant att de hade reflekterat över sin familjehemstid i samband med intervjun och att det var bra för dem. Laila sa att hon hade tänkt igenom hur det var de år hon var placerad och att frågorna fick henne att fundera ytterligare. Under intervjun mindes Laila och jag tillsammans och hon **hjälpte mig** att komma ihåg och förstå över hur det hade varit för henne. Elin sa spontant när vi avslutade intervjun ”det var skönt att få ur sig det här än en gång”. Detta blir en stark bekräftelse för mig att själva berättande inför någon som lyssnar kan vara berikande (Kvale, 1997).

Alla tre svarar jakande på frågan om de tycker det är bra att socialtjänsten gör uppföljningsintervjuer med unga som varit familjehemsplacerade. Laila lägger till att det är bra om det har gått några år för ”då ser man saker på ett annat sätt”. Elin som tyckte det var skönt att få berätta, säger även att intervjuer är bra om det kan förbättra familjehemsvården. Jag tolkar deras positiva svar som att uppföljningsintervjuer är bra både för deras egen skull och för att vi som arbetar inom familjehemsvården ska kunna ta del av deras erfarenheter.

7:4 Hur bidrar intervjun till arbetsgruppens metodutveckling?

De intervjuades synpunkter på familjehemsvården

De intervjuade fick frågan om de hade några allmänna synpunkter på familjehemsvården. Johan svarade att socialtjänsten ska veta mera om hur fosterföräldrarna är och att vi ska tänka på att alla barn inte vågar berätta hur de har det. Elin säger att de anställda ska lyssna, se saker ur barnets synvinkel i första hand och inte ur familjehemmets. Laila har ingen allmän uppfattning om familjehemsvården, för hon kände sig inte som ett familjehemsbarn när hon bodde hos sin mormor. Johan och Elins budskap är klart: Vi måste utreda familjehemmen grundligt och vi måste ha bra metoder för att lyssna på barnen.

Arbetsgruppen formulerar gemensamma teman för intervjuerna

I metoddelen har jag redogjort för hur det praktiska arbetet i arbetsgruppen gick till. Efter min redovisning av varje intervju och mina egna reflektioner blev det ett engagerat frågande och reflekterande i arbetsgruppen. Mina intervjuredovisningar inför arbetsgruppen var som jag nämnt tidigare, mer omfattande än de korta sammanfattningar jag gjort här i uppsatsen. När det gällde Johan och Elin fanns det kännedom hos andra kollegor om deras placeringstid. Laila kände bara jag till. Det fanns stor respekt i arbetsgruppen inför de ungas egna synpunkter.

Arbetsgruppen hjälptes åt att formulera reflektioner efter varje intervju som punkter på blädderblock. Svaren på värderingsfrågorna redovisades med siffror. Det fanns ett mycket stort intresse för vad de unga hade svarat på frågorna och engagemanget i gruppen var intensivt.

Efter genomgångarna av varje intervju gjordes nya blädderblockspunkter på gemensamma teman som sågs som ”likheter” respektive ”skillnader” från de enskilda intervjuerna.

Sammanställningen av gemensamma **teman** blev:

- Likheter:**
- De intervjuade ser fördelar med att de blev familjehemsplacerade.
  - Mamma- och syskonkontakt värderas högt och växer efter att placeringarna avslutats.
  - De intervjuade hade behövt **egen** ”socialsekreterarkontakt” och upprepad information om placeringsorsak.
  - Stödjande kontakter utanför familjesystemet är värdefullt.

Skillnader: - Vid nätverksplaceringar är det svårt att komma in i / förstå vad som sker i nätverket.

De enskildas erfarenheter kunde föras upp på en mer generell nivå efter genomgång av bara tre intervjuer. Vi kom snabbt upp flera steg på den ”erfarenhetstrappa” som Kristian Tilander, handledare för uppföljningsintervjuer i Karlstad, enkelt åskådliggör så här (FoU i Väst, 2006):

4. Erfarenheter knyts till teori
3. Erfarenheter kopplas samman
2. Erfarenheter ordnas
1. Löst prat om erfarenheter

Min bild av hur processen i arbetsgruppen kan appliceras på ”erfarenhetstrappan”, ser ut så här. Utbytet av tankar och reflektioner efter varje intervjugenomgång motsvarar steg 1. Steg 2 motsvaras av att i punktform formulera reflektionerna. Erfarenheterna kopplas samman, steg 3, när gemensamma teman hittas för flera intervjuer. Till viss del kan även erfarenheterna knytas till teori, steg 4.

Intervjugenomgångarna väckte frågor som rörde metoden runt uppföljningsintervjuer samt mer generella frågor om familjehemsvårdens metoder. En del av diskussionen återges här.

Att lyssna på barnen

Det är bra för barnen om vi är två personer vid hembesök, en för familjen, en för barnet. Hur lyssnar vi bättre på barnen? Vad innebär det att lyssna på barn? Är det att göra förändringar som de vill/efterfrågar, eller är det att bara finnas till som lyssnare. Vid hembesök får vi ibland rollen som jämkare mellan familjehemsföräldrar och barn. Ofta stöttar vi de vuxna och lämnar barnen ensamma med sina synpunkter.

Värdering av relationer

Arbetsgruppen tyckte att värderingsfrågorna gav intressant information. Det som blev tydligt var det höga värden som de unga sätter på sina familjereaktioner och att dessa relationer blir ännu viktigare efter placeringarnas avslutande. De i arbetsgruppen som kände till dessa unga och deras familjer anade inte att relationerna skulle värderas så högt.

Livssituation för de intervjuade och för ”bortfallsgruppen”

De tre som jag hade intervjuat hade en positiv inställning till att ställa upp. De hade också klarat sig igenom svårigheter i samband med placeringarnas avslutningar och levde idag stabila vardagsliv. Vinnerljungs forskning (2006) ger en annan bild av hur livet utvecklar sig för unga vuxna som varit familjehemsplacerade. De har högre risker än jämnåriga med bl a psykisk ohälsa, låg utbildningsnivå, bristfälligt nätverk (ibid). Vinnerljungs resultat kan kopplas till arbetsgruppens diskussion om min ”bortfallsgrupp”. Bortfallet bestod av tre personer. En kille blev kallad till anställningsintervju den tid som vi hade bestämt. Detta säger inget om hur han mår, men att han kanske är på väg mot ordnad sysselsättning. En tjej, som jag inte känner, hade jag många telefonsamtal med om ombokning av tider och frågor runt intervjun. Det slutade med att hon inte ville bli intervjuad, möjligtvis längre fram. Hon hänvisade till att hon hade mycket att göra och inte kände sig i balans för att bli intervjuad. Jag uppfattade henne som mycket ambivalent till intervjun. Ytterligare en flicka, som jag känner, som aldrig svarade på telefonmeddelanden, sms eller brev. Detta gav mig många frågor om hur hon mår och om hur hon upplevde familjehemstiden. Vid det fortsatta arbetet med uppföljningsintervjuer i arbetsgruppen är det viktigt att ha ”bortfallsgruppen” närvarande och fundera över hur deras erfarenheter av familjehemsvården kan vara och hur detta har påverkat deras liv.

Hur vi kommer att arbeta vidare

Det samlade intrycket från mina intervjuer, arbetsgruppens slutsatser och erfarenheterna i Karlstad (Asplind&Westberg, 2000) samt i Örebro (Ångman, 2004) är att det är en fördel om det har gått två år eller mer efter avslutad placering.

Arbetsgruppen hade delade meningar om det är bra att intervjuaren känner den unga som ska intervjuas. I Örebro (Ångman, 2004) gjorde man erfarenheten att det är lättare att få ungdomar att vilja bli intervjuade om någon de känner sedan tidigare tar kontakt. I Karlstad (Asplind&Westberg, 2000) har man som huvudprincip att intervjuas i "egna ärenden". Vid min intervju med Elin deklarerade hon klart att det var en fördel att jag inte varit hennes familjehemssekreterare. Hon verkade tycka det var skönt att inte behöva ta hänsyn till tidigare kännedom eller lojaliteter. Det finns fördelar och nackdelar med båda synsätten. Förmodligen kommer arbetsgruppen att pröva sig fram och även styras av praktiska hänsyn.

Till skillnad mot arbetssättet i Karlstad (ibid) bestämde vi att bara intervjuas de som är äldre än 18 år. Dels för att inte behöva ta "omvägen" över föräldrars tillstånd till intervjun, dels för att inte ge näring till lojalitetskonflikter som kan vara svåra att klara av i yngre åldrar.

I det material man sparar i Karlstad (ibid) framgår personnumret, för att kunna återkoppla till samma personer vid eventuell framtida forskning. Vi bestämde att spara intervjusammanfattningarna i oidentifierad form. Ett försättsblad (bilaga 6) kommer att finnas till sammanfattningarna där data om placeringen framgår, som t ex placeringens längd, placeringsform. Detta kan vara värdefullt för att i framtiden kunna jämföra ett större material. Men vi såg inget behov av att kunna koppla informationen i försättsbladet eller sammanfattningen till individer.

Ambitionen kommer vara att avsätta en heldag/termin för arbetsgruppens genomgång av intervjuerna. Antalet intervjuer / handläggare beräknas bli 1-3 varje år.

Gruppen var överlag positivt inställd till arbetsmetoden runt själva intervjun och till gruppens arbete med reflektioner över intervjuerna. Det fanns inga önskemål att förändra metoden när vi ska börja "på riktigt" i arbetsgruppen.

Ett annat sätt att tematisera intervjumaterialet

Modellen för arbetsgruppens reflektioner kan utformas på olika sätt. Vid genomgången i min arbetsgrupp fanns material från bara tre intervjuer. Vi kom att tematisera utifrån "likheter" och "skillnader" i intervjumaterialet. Vid ett större material är det lättare att systematisera utifrån mer generella teman. Vid genomgång av uppföljningsintervjuerna i Karlstad (FoU i Väst, 2006) använder man numera följande "rubriker":

- Framgångsfaktorer.
- Försvårande faktorer.
- Klientens rekommendationer.
- Gruppens funderingar runt det som man inte fått svar på.

Dessa rubriker tror jag kan lyfta gruppens reflektioner över intervjuerna ytterligare en nivå på erfarenhetstrappan och vara till hjälp för att se hur metoder och omständigheter påverkar resultatet vid familjehemsplaceringar. Kristian Tilander menar att genom ett sådant här arbetssätt kan man få "den rena verklighetens kunskap". Det är bara klienten som vet vad som hänt. Tilander betonar att vi behöver ta tillvara klientens reflekterade kunskap för att veta utfallet av socialtjänstens insatser (ibid).

8 Slutdiskussion

Avslutningsvis vill jag redogöra för de argument jag ser som motiv för att kontinuerligt göra uppföljningsintervjuer med unga vuxna som lämnat familjehemsvården.

På nationell nivå hos Socialstyrelsen (2003) och i Sociala barn- och ungdomskommittén (SOU 2005:81) efterfrågas metoder inom socialtjänsten som tar tillvara på de ungas egna erfarenheter. Socialstyrelsen (2003) konstaterar att unga som brukare av socialtjänstens insatser är en svag och oorganiserad grupp som behöver strukturer inom socialtjänstens verksamhet för att komma fram med sina synpunkter. Ett uppbyggt system för uppföljning av familjehemsvården hjälper den här gruppen att komma till tals och kan samtidigt utgöra en ”kvalitetskontroll” av vården.

Vinnerljung (2006) framhåller att det forskas alltför lite på familjehemsvårdens innehåll och resultat. Jag håller med om att forskning inom området är viktigt och kan ge en bred översiktlig kunskap och teori. Erfarenheter från brukare kan få stöd från övergripande teorier. Men brukarmedverkandet ger också en ”lokalanknuten” kunskap som blir direktförmedlad inom den egna verksamheten. Därför kan den säga en del om lokala tillgångar och brister. Kanske kan kunskap som kommer fram i den egna organisationen ge större gehör inför önskemål om förändringar? I Karlstad, där uppföljningsintervjuer nu gjorts sedan 2000, har familjehemsverksamheten fått starkare argument för att påverka organisationen så att familjehemsplacerade barns intressen bättre tillvaratas (FoU Väst, 2006).

De tre jag intervjuade var alla välvilligt inställda till att genom sina erfarenheter hjälpa oss att förbättra familjehemsvården. De tog chansen att ”aktivt delta i samhällsutvecklingen” (SoL§1). De intervjuade blev genom intervjuerna kunskapsförmedlare och ”hjälpare” till oss. Ett rollbyte som båda parter mår bra av. Förutom att förmedla erfarenheter ”inifrån familjehemsvården” tror jag att uppföljningsintervjuer är ett respektfullt sätt att låta unga få ett tillfälle att själva se tillbaka på sitt liv och att ”berätta sin historia”. Behovet av detta är förmodligen skiftande. Men en del av de unga kan säkert hålla med Elin i det hon sa till mig ”det var skönt att få ur sig det här än en gång”.

Familjehemssekreteraren yrkesroll utvecklas alltmera mot att enbart vara handledare för familjehemmen och därmed ha mindre direktkontakt med de placerade barnen. Den här uppsatsen har gjorts inom utbildning som fokuserar på ”handledning av familjehem”. Oavsett rollfördelningen inom familjehemsarbetet tror jag att kunskapen från uppföljningsintervjuer är en tillgång vid handledning av familjehemsföräldrar samt vid utredning och utbildning av familjehem.

Ett viktigt motiv för mig att ägna mig åt det här uppsatsarbetet har varit att det är spännande att ta del av unga vuxnas erfarenheter av familjehemsvården. De tre intervjuer jag gjort har gjorts med unga som gått in i vuxenlivet på ett positivt sätt - jag inser att det inte alltid är så. Att se den här uppsatsen som början på en ny rutin i arbetsgruppen har varit en stark drivkraft för mig. Tyngdpunkten på uppsatsarbetet har legat på teori och metod, nu ser jag fram mot att tillsammans med kollegorna pröva hur det fungerar i praktiken.

Referenser

Andersen, T.(2003): *Reflekterande processer*. Stockholm: Mareld.

Asplind, Y.& Westberg, M. (2000): *Att lära av fosterbarn*. (UUC-rapport nr 4) Karlstad: Karlstad Socialförvaltning, Utvecklings och utvärderingscentrum.

Hynsjö, U. (2001): *Familj(er) för livet?!* (D- uppsats) Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete.

Hårtveit, H. & Jensen, P. (2005): *Familjen plus en*. Stockholm: Mareld.

Kvale, S. (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Messing, J. & Westlund, P. (2004) : *Klienten som medproducent – tjänsteperspektiv på den sociala barnvården*. (DFR-rapport 2004:3) Falun: Dalarnas forskningsråd.

Morgan, A. (2004) : *Vad är narrativ terapi?* Stockholm: Mareld.

Socialstyrelsen (2003): *Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling*. (Artikelnummer: 2003-110-10) Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2005:81: *Källan till en chans – nationell handlingsplan för den sociala barn – och ungdomsvården*. Stockholm: Socialdepartementet.

Vinnerljung, B. (2006): Fosterbarn som vuxna – en översikt av resultat från några nationella registerstudier. *Socialmedicinsk Tidskrift.*, nr 1, 2006.

Ångman, I. (2004) : *Socialarbetare lär sig av ungdomar*. (FoU-rapport 2004:1) Örebro: Kommunförbundet Örebro län, SocialtjänstFoUrum

Information har också inhämtas från

Telefonsamtal (juni 2006) med Monika Westberg metodhandledare i Familjerättsenheten, Karlstad socialförvaltning.

FoU i Väst, seminarium (september 2006) : *Att lära av brukarna*, med metodhandledare Monika Westberg och familjehemssekreterare Elisabet Rune (Familjerättsenheten) samt samordnare Kristian Tilander (Utvecklings- och utvärderingscentrum), Karlstad Socialförvaltning.

Familjehemsenheten
Ulla Hynsjö

Göteborg 2006-08-20

Hej Tina!

När du var familjehemsplacerad hade jag som familjehemssekreterare kontakt med dig.

På familjehemsenheten i Biskopsgården vill vi vända oss till dig och andra som varit placerade i familjehem för att genom era erfarenheter förbättra vårt arbetssätt.

Jag vill be dig fundera över om du vill dela med dig av dina kunskaper genom att bli intervjuad av mig.

Jag kommer att höra av mig till dig igen med brev eller genom ett telefonsamtal för att höra om du vill ställa upp på detta och då bestämma tid och plats för att träffas.

Om du vill kan du kontakta mig på telefon eller genom mail.

Med vänlig hälsning

Ulla Hynsjö
telefonnummer
mailadress

Familjehemsenheten
Ulla Hynsjö

Göteborg 2006-08-20

Hej Tina!

Jag arbetar som familjehemssekreterare på familjehemsenheten i Biskopsgården. Jag har fått ditt namn av min kollega Kalle Karlsson som du hade kontakt med när du var placerad i familjehem.

På familjehemsenheten i Biskopsgården vill vi vända oss till dig och andra som varit placerade i familjehem för att genom era erfarenheter förbättra vårt arbetssätt. Jag vill be dig fundera över om du vill dela med dig av dina kunskaper genom att bli intervjuad av mig.

Jag kommer att höra av mig till dig igen med brev eller genom ett telefonsamtal för att höra om du vill ställa upp på detta och då bestämma tid och plats för att träffas.

Om du vill kan du kontakta mig på telefon eller genom mail.

Med vänlig hälsning

Ulla Hynsjö
telefonnummer
mailadress

Familjehemsenheten
Ulla Hynsjö

Göteborg 2006-09-05

Hej Tina !

För någon vecka sedan skickade jag ett brev till dig om att jag skulle vilja intervjua dig. Jag har ringt många gånger på ditt telefonnummer, 070.....utan att få något svar. (Alt: Jag har inte kunnat ringa dig eftersom jag inte hittat ditt telefonnummer.)

Jag träffar andra ungdomar och intervjuar dem om deras tid i familjehem. Det är helt frivilligt att delta. Men jag är tacksam om jag kan få besked från dig om du vill ställa upp på en intervju, eller om du inte vill.

Kan du kontakta mig på telefon eller mail? Du kan lämna meddelande om hur jag kan få kontakt med dig.

Med vänlig hälsning

Ulla Hynsjö
telefonnummer
mailadress

Inför intervjun

Informera om:

- att intervjun kommer att ta 1 ½ - 2 timmar.
- att vi intervjuar alla unga som lämnat familjehemsvården, för att vi ska ta del av erfarenheter och bli bättre i vårt arbete. Intervjun ska också vara ett tillfälle för unga att prata igenom hur familjehemsplaceringen varit för att bättre förstå och få svar på egna frågor.
- att det är frivilligt att ställa upp på intervjun och att man inte behöver svara på alla frågor.
- att det som sägs i intervjun, kommer jag att skrivas ned i en sammanfattning. Sedan kommer min arbetsgrupp att ta del av det för att vi i arbetsgruppen ska kunna dra gemensam nytta av intervjuerna. En oidentifierad sammanfattning (utan personuppgifter, och med annat namn) kommer att sparas för ev framtida forskning.
- att om allvarliga missförhållanden kommer fram i intervjun så måste du diskutera detta med dina kollegor och avgöra om anmälan ska göras. Den som intervjuats kommer i så fall att få information innan vi gör något.
- att den unge har rätt att läsa sina journaler. Då får en ny tid bestämmas, ev med annan kollega.

Tänk på:

- att alla frågor inte behöver ställas. Om den intervjuade kommer igång med en egen berättelse så är det också bra. Men försök att ställa någon fråga inom varje frågeområde och hoppa inte över värderingsfrågorna.
- att inte ta initiativ till att borra alltför djupt, tänk på att det är en intervjusituation och förmodligen ett enstaka tillfälle ni träffas.
- att lyfta fram förmågor och resurser hos den unga. Framförallt över deras liv idag. Det är viktigt att intervjun avslutas i en positiv anda. Vissa din tacksamhet över att få ha tagit del av det som sagts i intervjun och att den unge på det här sättet kommer vara till stor hjälp för oss och för barn och ungdomar som familjehemsplaceras.
- att när intervjun är klar kan du göra en muntlig sammanfattning av intervjun tillsammans med den unge. Detta kan reda ut missförstånd och hjälpa till att knyta ihop intervjun.
- att lämna visitkort/telefonnummer så att den intervjuade kan kontakta dig om det behövs efter intervjun.

Intervjuguide

Nusituation

Kan du berätta lite om hur din vardag ser ut idag?

Var bor du?

Går du i skola? Arbetar?

Vad gör du på fritiden?

Placeringen

Vet du varför du blev familjehemsplacerad?

Vem berättade att du skulle bli familjehemsplacerad?

Vem bestämde var du skulle bo?

Fick du någon information av socialsekreterare/familjehemssekreterare före placeringen?

Kunde du påverka planeringen av familjehemsplaceringen?

Hur gick det till när du träffade familjen första gången?
Vart var ni? Var någon av dina föräldrar med?

Var det något som kunde gjorts annorlunda/bättre för dig vid placeringen?

Familjehemmet

Kan du berätta lite om ditt familjehem? Vilka fanns i familjen?

Hur var det för dig att leva i den familjen?

Kan du beskriva lite av en vanlig vardag/skoldag i familjen?

Vad gjorde du/ni på helger och lov?

Vem vände du dig till när du var ledsen?

Fick du det stöd som du behövde?

Kommer du ihåg något som var särskilt roligt?

Kommer du ihåg något som var särskilt besvärligt?

Pratade familjehemsföräldrarna och dina föräldrar med varandra?

Vad pratade de om då?

Hur var det för dig?

Kan du värdera din relation med familjehemsföräldrarna under placeringstiden på en skala 1-10?

Din relation till dem idag, på en skala 1-10?

Kontakt med familj och släkt

Var bodde dina syskon under tiden du bodde i familjehem?

Vad tycker du om att det var så?

Vilka släktingar (föräldrar, syskon, andra) träffade du?

Var träffades ni?

Hur ofta?

Vad brukade ni göra när ni träffades?

Vem bestämde när ni skulle ses?

Kunde du påverka detta?

Skulle du velat haft det på något annat sätt? Hur då?

Vad tyckte dina föräldrar om att du bodde i familjehemmet?

Alla barn är ibland oroliga för sina föräldrar och syskon. När du funderade på dem, vem kunde du då prata med?

Kan du värdera relationen till dina föräldrar/syskon under tiden i familjehemmet på en skala 1-10?

Kan du värdera relationen med dem i dag, på en skala 1-10?

Kontakten med socialtjänsten

Under tiden i familjehemmet hade du besök av en familjehemssekr/socialsekr. Vart träffades ni?

Pratade ni ensamma?

Hur ofta?

Vad pratade ni om?

Kunde du ta upp det som var viktigt? Varför – varför inte?

Kunde något gjorts annorlunda/bättre?

Värdera den hjälp/det stöd du fick av socialtjänsten under placeringstiden på en skala 1-10.

Utflyttningen eller den formella avslutningen av placeringen?

Bodde du kvar efter den formella avslutningen (förklara vad som menas med ”formell avslutning”) av placeringen? Hur länge?

Innebar den formella avslutningen någon förändring för dig?

Förändrades ditt ansvar för ekonomi, tvätt, skolgång, arbete?

Vad var det som gjorde att du flyttade?

Vem bestämde om flyttningen?

Kunde du påverka beslutet?

Var alla (du själv, familjehem, föräldrar, socialtjänst) överens om att du skulle flytta?

Hur var det för dig att flytta?

Vem hjälpte dig att flytta?

Skulle du velat haft det på något annat sätt?

Nätverk idag

Om du behöver hjälp med något, vem frågar du då?

Vem står dig närmast idag?

Har du någon kontakt med familjehemmet?

Hur ofta?

Vem tar initiativ?

Skulle du önska att det var på något annat sätt?

Hur ser din kontakt ut med dina föräldrar och syskon idag?

Hur ofta?

Vem tar initiativ?

Skulle du önska att det var på något annat sätt?

Avslutning

Om du får en ny kompis/flickvän/pojkvän vad berättar du då om din uppväxt?

Hur tror du att ditt liv hade sett ut om du inte bott i familjehem?

Vad är det bästa/sämsta med att bo i familjehem?

Hur kunde vi (=socialtjänsten) gjort bättre/annorlunda för dig?

Hur tror du att ditt liv ser ut om tio år?

Om du beskriver en framtidsdröm, hur ser ditt liv då ut om tio år?

Berätta om något som du är bra på/stolt över?

Hur har du blivit det?

Är det någon fråga som du vill ställa till mig eller lägga till?

Hur var det för dig att bli intervjuad?

Har du några allmänna synpunkter på hur familjehemsvården är och hur den skulle kunna bli bättre?

Tror du att det är bra för ungdomar som dig att bli intervjuade på det här sättet? Varför?

Är det något som jag skulle gjort annorlunda med intervjun och i min kontakt med dig före intervjun?

Hur var det att bli intervjuad av någon du känner / inte känner?

Försättsblad till sammanfattning

Intervjuare:

Var:

När:

Namn (avidentifierat):

Ålder idag:

Ålder vid placering:

Omplacering:

Ålder vid omplacering:

Ålder vid avslutning av placering:

Släkt/nätverk eller annat familjehem:

Tidigare kunskap om den intervjuade:

LVU eller Sol: